

Φιλοσοφία

Το αριστοτελικό μοντέλο επιστημονικής περιγραφής και ερμηνείας του κόσμου υπηρέξε αναμφίβολα κυρίαρχο στη σκέψη πολλών στοχαστών της Υστερης Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα. Οι νεότεροι επιστήμονες της Αναγέννησης καταφεραν να το ανατρέψουν, δείχνοντας έτσι τις βάσεις για μια «νεα» επιστήμη. Δεν υπηρέξαν ωστόσο ριζικά πρωτοποροί. Για την ανατροπή των αριστοτελικών θεωριών ο ίδιος ο Γαλιλαίος αντλούσε στοιχεία από το έργο ενός φιλοσόφου αρχαιότερου του κατά περίπου δεκα αιώνες: του Ιωάννη Φιλοπόπου.

Ο χριστιανός Ιωάννης Φιλοπόπου γεννήθηκε και έδρασε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κατά το μεγαλύτερο μέρος του δέκα μεταχριστιανικού αιώνα. Η παιδεία του υπηρέξε «απόστολο πρωτοεπίσκοπος «εθνική» μαθητής του νεοπλατωνικού φιλοσόφου Αμμωνίου του Ερμιείου και επιρρεπής μερικούς του έργου του δασκάλου του, ο Φιλοπόπου μελέτησε συστηματικά την πλούσια φιλοσοφική ελληνοαιγυπτιακή γραμματεία της Υστερης Αρχαιότητας και συνέγραψε αρχικά και ο ίδιος υπομνήματα σε αριστοτελικές πραγματείες. Η διαφοροποίησή του, ωστόσο, από την παραδοσιακή, νεοπλατωνική ερμηνεία του Αριστοτέλη δεν άφησε να εκδηλωθεί.

Η χριστιανική καταγωγή του φαίνεται να υπηρέξε το δομικό στοιχείο που απελευθέρωσε τη σκέψη του από μια «ελληνική» ερμηνευτική παράδοση, η οποία αναγνώριζε στα πρόσωπα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη φιλοσοφικές «αθηνιές» και έδινε –μεταξύ άλλων– το αίτημα της συμφωνίας των δύο φιλοσόφων. Ήδη στο Υπομνήμα του στη *Φυσικὴν ἀκροασίν* του Αριστοτέλη, το οποίο συνέθεσε σε ηλικία περίπου τριάντα ετών, ο Φιλοπόπου διακηρύττει το ελεύθερο πνεύμα, απειδνόμενος σ' αυτόν που σταχενεί στην Αλήθεια (*τω γέ προς τὴν ἀληθειαν βλέποντι*), ενώ παραλληλίζει προχωρησε σε μια ανοιχτή κριτική των αριστοτελικών θεωριών, δηλώνοντας πως «οὐτε εχει να φοβηθῆι τίποτε οὐτε προκειται να προκρίνει τὴν παραδοχὴν τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπὸ τὴν ἀληθειαν» (*μηδὲν αἰδεσθέντας, μηδε τῆς ἀληθείας τοῦ ἀνδρος ἐπιληπμενον ἐπιπροσθενθέντας*). Απέρριψε έτσι κατηγορηματικά τις ἀμφιλεγόμενες αριστοτελικές διδασκαλίες σχετικά με τον τόπο ως περὶ δύο διαστάσεων και σχετικά με τὴν ἀνεπαρξία τοῦ κενού, ἐποστηρίζοντας πως ο τόπος εἶναι ἐνα κενὸ διαστήμα που καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ συμπαντικῶς κόσμου, και διατύπωσε γιὰ πρώτη φορά τὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης τῆς θεωρίας τῆς ὀρμης προς ἀντικατάσταση τῆς αριστοτελικῆς *ἀντιπρὸστασης*. Σὺν γράφοντις ἐν συνέχεια τοῦ Υπομνήμα τοῦ στὰ *Μετεωρολογικά* τοῦ Αριστοτέλη, ο Φιλοπόπου προχώρησε στην ἀπορρίψη τοῦ *αἰθέρα*, τοῦ αριστοτελικῶς πέμπτου στοιχείου, που ως μοναδικὸ στοιχείο των οὐρανίων σωμάτων ἐξήγει τὴν κυκλικὴν κίνησιν τους, και προτείνει πολὺ πριν ἀπὸ τὸν Κοπερνίκου ἐνα ἐνιαῖο κοσμολογικὸν, χωρίς διακρίσιν μεταξὺ οὐρανίου και ἐπισηλνίας σφαιρας. Η φιλοσοφικὴ πολέμηκη τοῦ Φιλοπόπου πήρε τὴν μορφήν αυτονομῶν πραγματειῶν μερῶν χριστιανικῶν πλέον προσηλυτισμοῦ, ὡς τὸ *Περὶ τῆς*

βιοτικῶς κόσμου κατὰ Προκλου και τὸ Περὶ αἰθιοτικῶς κόσμου κατὰ Ἀριστοτέλους, στα ὁποία οἱ «αθηνιές» τοῦ Αριστοτέλη και τοῦ «πλάτωνικῶν διαδοχῶν» Προκλου τίθενται ἐν ἀμφίβολῳ μεταξὺ άλλων, μέσω τῆς παραδοχῆς και τῆς ἐρμηνείας χωρῶν ἀπὸ τὸν πλάτωνικό *Τιτάνη*. Ἀπὸ ἀλοκλήρωσιν τοῦ φιλοσοφικῶν τοῦ ἐργῶ, ὁ Φιλοπόπου ἐπιδόθηκε στὴ συγγραφή θεολογικῶν πραγματειῶν, οἱ ὁποίες ὁδήγησαν στὴν καταδική του γιὰ ἱερέσιζμῳ και μονοφυσιτισμῳ ἀπὸ τὴν ἀντιμονοθελητικὴ σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 680, δηλαδή περίπου ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του. Ὁ ἀνὴρ μαρτυροῦς αὐτὸς συνέτελεσε ἀναμφίβολα στὴ Λίθη τὸν ἐργῶ του και τὸν χριστιανικὸ μεσαίωνα. Ὁ Φιλοπόπου μελετήθηκε ὡστόσο ἀπὸ τοὺς Ἀραβικοὺς φιλοσοφοὺς και μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοῦ ἐγίναν γνωστοὺς στὴ χριστιανικὴ Δύση μετὰ μεταφράσεων ἀπὸ τὰ ἀραβικά στα λατινικά.

Η σφοδρὴ ἐπίθεσιν τοῦ Φιλοπόπου στὴν παραδοσιακὴ αριστοτελικὴ ἐπιστήμη τῆς ἐποχῆς του καθὼς και ἡ ἐπιδραση ποὺ ἔκτισε στὴν ἐπιστήμη τῆς Αναγέννησης ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸν μέρος μίας σειράς μελετητικῶν ἐγκριτῶν ἱστορικῶν τῆς Φιλοσοφίας και τῶν ἐπιστημῶν, τα ὁποία συγκεντρώθη και ἐέδωσαν στὰ ἀγγλικά ὁ ὁμοτίμος σημερὰ καθηγητῆς Φιλοσοφίας στὸ Λονδίνο Richard Sorabji, γνωστός γιὰ τὴν πολυπλευρὴ συμβολή του στὴ μελέτη τῆς αριστοτελικῆς παραδόσεως (μεταξὺ άλλων, ἰδρυτῆς τῆς μετὰ τὸν ἄνθρωπον σειράς «The Ancient Commentators on

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ
Ενας νεότερικός στοχαστής στο τέλος της αρχαιότητας

RICHARD SORABJI ΕΠΙΜ.
Ὁ Φιλοπόπου και ἡ ἀπορρίψη τῆς αριστοτελικῆς ἐπιστήμης
ΜΤΡΩ. ΜΙΟΜΠΑΛΑ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΡΑΪΤΑΘΗ
ΜΟΡΦΩΤΙΚὸ ἜΡΓΟΝ
ΕΒΝΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
€21,50 ἑ. ε.

Aristotle», η οποία περιλαμβάνει αγγλικές μεταφράσεις χιλιάδων σελίδων υπομνημάτων στον Αριστοτέλη. Τὴν προβληματικὴν τοῦ βιβλίου συμπληροῦν ἐνα μελέτημα γιὰ τὸν Φιλοπόπου ὡς χριστιανὸν θεολόγο (H. Chadwick), καθὼς και γιὰ ὁ σπουδαία συμβολή ἀπὸ τὸν Philippe Hoffmann γιὰ τὴν πολεμικὴν ποὺ ἔκτισε στὸν Φιλοπόπου ὁ ἀγχρόντος τοῦ «εθνικῶς» Σημιλικίου, στὴν ὁποία ἀναδεικνύονται με γλαφυρὸ τρόπο οἱ ἐντάσεις και οἱ πνευματικῆς ζυμώσεις μίας ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποία «εθνικοὶ» και χριστιανοὶ κάλοντιαν νὰ συνπαρῶσιν.

Εἰκοσὶ χρόνια μετὰ τὴν πρώτη δημοσίευσιν, τὸ βιβλίο τοῦ R. Sorabji παρομοιάζει τὰς ὁ ἑλληνικὸν κοινὸν σε μίαν ἐξαιρετικὴν μεταφράσιν ἀπὸ τὴν Χλόη Μπαλά (καλὸν θα ἦταν, ὡστόσο, οἱ ἑλληνικοὶ τίτλοι τῶν ὑπομνημάτων νὰ εἶχαν ἀποδοθῆναι με βάση τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπο και ὄχι ἀπὸ τὰ λατινικά). Κατὰ τὸ διαστήμα αὐτὸ ποικίλεις συμβολαί εἶχον προστεθῆναι στὴν περὶ Φιλοπόπου ἐρευνᾶ, τὸ βιβλίο τοῦ R. Sorabji παραμένει ἐν τοῦτοις ἡ μοναδικὴ μετρητὴ σὴμερὰ σύναγωγή

μελετημάτων που επιχειρεῖ νὰ καλύψει με συστηματικὸν τρόπο τὴν ἐρευνᾶ (σε ὄγκο και σε θεμὰτα) συγγραφικὴν παραγωγήν τοῦ Φιλοπόπου. Με τὴν ἄρτια ἐκδόσιν τοῦ (στὴν ὁποία προστίθεται ἐνα ἐπιμέτρο με τῆς «νεότερικῆς» παρεκβάσεως *Περὶ τοποῦ και Περὶ κενού* ἀπὸ τὸ Υπομνήμα τοῦ Φιλοπόπου στὴν *Φυσικὴν ἀκροασίν*) τὸ ΜΙΕΤ δίνει στὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τὴν ευκαιρία νὰ γνωρίσῃ ἐνα ἄριστοτελικὸν φιλοσοφικὸν τῆς Αρχαιότητος.